

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת האזינו, תשס"ט
מספר 778מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

שירת האזינו – קריאה לחינוך ערכי

'שירת האזינו' מכונה כך, כידוע, על שם פתיחתה בקריאה "הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי-פִי" (לב:א)

ה' פונה לשמים ולארץ, איתני הטבע הקיימים לעולם, להיות עדים עדי-עד לדבריו. הפנייה אליהם אמורה לרכז את הקשב של השומעים, שכן זוהי טכניקה פדגוגית-דידקטית - קריאה לאדם להאזין, להקשיב היטב לדברים הנאמרים לו ולהפנימם לשם יישום נאות. לא אחת אנו עדים לתוצאות שליליות ואף הרות אסון שראשיתן בחוסר קשב, מוכנות ונכונות. הבקשה מן הזולת להקשיב היא בקשה נורמטיבית גם בחיי היום-יום. כאשר יש הקשבה - האזנה, יש גם מקום להידברות בין-אישית ולפתרון קונפליקטים, עימותים וניגודים.¹

'שירת האזינו' (לב:א-מג), שהיא רוב הפרשה, סוקרת בקצרה את קורות עם ישראל מראשיתו ועד הגיעו לארץ ישראל. היא גם קובעת שבעתיד יחטא העם ויבוא על עונשו, ורק בתום תקופת ריצוי העונש יסלח ה' לעמו ויניקם מאויביו.

בפתח השירה מובלטים צדקת ה' ויושרו כיסוד הנהגה אידיאלי-אופטימאלי המצוי מטבע הדברים רק בידי ה': "הַצּוֹר תָּמִים פָּעֵלוּ פִּי כָּל-דְּרָכָיו מִשְׁפָּט, א-ל אֲמוּנָה וְאֵין עוֹל צְדִיק וְיֹשֵׁר הוּא" (שם ד). ואילו ישראל לעומת ה': "שִׁחַת לוֹ לֹא בָּנִיו מוֹמֵם דוֹר עֶקֶשׁ וּפְתִלְתַּל" (שם, ה). עם ישראל אשר שִׁחַת בהתנהגותו נהג כך גם כלפי עצמו, והוא אשר ייענש. הוא מתואר כאן בתיאורי גנאי: הם "לֹא בָּנִיו" של ה'. התנהגות שלילית זו היא המום הנזכר בפסוק ה. הם 'דור עקש' – דעתן, העומד חזק על שלו, ופתלתול – הפכפך, הידוע בהתנהגות שאינה עקבית, בהתנהגות שלילית של תחבולות ותכסיסים; התנהגות שאינה הולמת את ישראל.

"הֲלֹא תִגְמְלוּ-זֹאת עִם נָבֵל וְלֹא תִחָסֵם הַלּוֹא-הוּא אָבִיךָ קִנְיָ הוּא עֲשֵׂךָ וַיִּכְנַנְךָ" (שם, ו). התלונה היא על בני ישראל: וכי זה הגמול הטוב המגיע לה? הזאת הכרת הטוב? והתשובה - זאת התנהגות ההולמת עם נבל ולא מוסרי, אשר מתעלם מהטוב שנעשה לו ולא חושב כלל להגיב כנדרש מבחינה אנושית ולהכיר טובה לקב"ה. עם זה, שהוא עם נבל, הוא עם לא חכם, אף שניתנה לו התורה, שהיא מקור החכמה גם לדרכי החינוך עלי אדמות, והיא נמצאת ברשותו, כפי שמתרגם אונקלוס: "עמא דקבילו אורייתא" – העם שאנשיו קיבלו את התורה. הלוא הוא

¹ למצבי הקשב לדרגותיהם יש חשיבות רבה מצד הטיפול הנפשי-הפסיכולוגי בענף הפסיכותרפיה, שעניינו הרגעת הנפש הגועשת בסערת רגשות ויצרים. ראו בהרחבה: Hedges, Lawrence E., *Listening perspectives in psychotherapy*, Worthvale: Aronson, c1983

ה' אביך קנך – בוראך, הוא עֲשֶׂךָ – עשה אותך, ויכוננך – העמידך. דהיינו, כיצד אתה מתנהג כלפי ה', הלוא בזכותו אתה קיים?!

בהמשך אנו מוצאים את התופעה, שלדאבוננו שכיחה אף בתקופתנו, והיא התאוה האובססיבית נטולת המעצורים לחומריות. התופעה מאפיינת את כל שכבות העם, אך בעיקר את בני המעמד הגבוה, שלעתים מנצלים לרעה את מעמדם, ולפיכך אף גרועים מ"סתם" עבריינים. עליהם אומר הכתוב: "וַיִּשְׁמַן יִשְׂרוּן וַיִּבְעֹט שְׁמֵנָה עֲבִית כְּשֵׁית וַיִּטֵּשׂ אֶלֹהֵי עֲשָׂהוּ וַיִּנְבֵּל צוּר יִשְׁעָתוֹ" (שם, טו).

עם ישראל, המכונה כאן "יִשְׂרוּן", אשר מצפים ממנו כעם ה' להיות ישר ואמיתי בכל דרכיו, נוהג בכפיות טובה – בועט בטוב שזכה בו ועוזב את ה' בוראו וצור ישועתו ומחפש ישועה בעבודה הזרה שאין בכוחה כלל להושיע. בהתנהגות זו בולטים חוסר התבונה והעדר החכמה: "כִּי-גוֹי אֲבָד עֲצוֹת הַמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה. לֹא חִכְמוּ וַיִּשְׁכְּלוּ זֹאת יְבִינוּ לְאַחֲרֵיתָם" (שם, כח-כט). לפנינו לכאורה נתון מפתיע האומר שעם ישראל, העם הנבחר, יחטא בעתיד וייענש. והשאלה המתבקשת היא: מדוע עם ישראל יעשה זאת? מדוע אין הוא מכיר טובה לבוראו ומתנהג ככפוי טובה שאינו מעריך ומוקיר את הטוב? והרי בורא עולם היטיב ומיטיב עם ישראל, ומן הראוי, כמובן מאליו, שהעם יכיר לו טובה!

התשובה היא שלעם חסרה הייתה התבונה כפי שבדרך כלל מתברר לאחר מעשה, שהיא החכמה הבסיסית כיצד להתנהג. לו השכיל להתבונן במתרחש סביבו, הייתה נמנעת ההידרדרות הן במישור החברתי הן במישור שבין אלוקים לאדם. אולם עדיין יש לשאול: מדוע בכלל יש התנהגות שלילית אצל בני אדם? יסוד הדברים נמצא כבר לאחר בריאת העולם, כפי שמתואר בימי נח (בר' ו: ה-ח):

וַיֵּרָא ה' כִּי רָבָה רַעַת הָאָדָם בְּאָרֶץ וְכָל-יֶצֶר מַחְשַׁבַת לִבּוֹ רָק רַע כָּל-הַיּוֹם. וַיִּנְחַם ה' כִּי-עָשָׂה אֶת-הָאָדָם בְּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֵל-לִבּוֹ. וַיֹּאמֶר ה' אֶמְחָה אֶת-הָאָדָם אֲשֶׁר-בְּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה מֵאָדָם עַד-בְּהֵמָה עַד-רֶמֶשׂ וְעַד-עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי נַחְמָתִי כִּי עָשִׂיתָם. וְנַח מֵצָא חַן בְּעֵינֵי ה'.

ובהמשך הפרשה (ח: כא) בא הפסוק שנהפך לאמרת כנף: "כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רַע מִנְעוּרָיו"². האדם מטבע ברייתו נתון להשפעת יצריו ורגשותיו. לכן ניתנה לו בפרשת נְצַבִּים (דב' ל: יט-כ), זכות הבחירה החופשית המעוגנת בהשגחה הפרטית, כאשר התורה מייעצת לאדם לבחור בתורה, שהיא החיים:

הַעֲדֹתִי בְכֶם הַיּוֹם אֶת-הַשְּׁמַיִם וְאֶת-הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נִתְּתִי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וּבַחֲרֹתְ בַחַיִּים לְמַעַן תַּחְיֶה אַתָּה וְנִרְעָךְ. לְאַהֲבָה אֶת-ה' אֱ-לֹהֶיךָ לְשִׂמְעָה בְּקִלּוֹ וּלְדַבָּרָה-בּוֹ כִּי הוּא תַחֲיֶךָ וְאָרֶךְ יָמֶיךָ לְשִׁבְתָּ עַל-הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁפַּע ה' לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְתֵת לָהֶם.

אם כן, שירת האזינו באה ללמדנו פרק יסודי ומאלף לחינוך ערכי לחיים על פי התורה. השירה המובנית היטב וכתובה בסגנון ישיר, היא קריאה לאדם לעשות כל שביכולתו כדי לשלוט בתבונה ביצריו וברגשותיו ולשפר את מידותיו.

למרות אופיו המולד, נדרש האדם לשלוט על רגשותיו ודחפיו באמצעות מסגרת של חינוך ערכי למידות נעלות. שיפור התנהגותו במישור שבין אדם לחברו יאפשר לו לשפר את התנהגותו גם במישור שבין אדם לאלוקיו. נכון שטבע האדם בבסיסו יש בו כדי להכשילו אם מעט אם הרבה, לפיכך יש צורך ברצון האופטימי החיובי של האדם לשאוף לאותו שינוי מיוחל.

² על זה ראו מאמריו: "כי יצר לב האדם רע מנעוריו", דף שבועי לפרשת נח תשס"א (מס' 365) ובהרחבה על רקע הדימוי העצמי של האדם: "בחיינה מחודשת של הפסוק 'כי יצר לב האדם רע מנעוריו' (בר' ח, כא)", בשדה חמד 2-3 (תשס"ב), עמ' 111-125.

בפרקי השירה באה התורה ללמדנו כיצד להתגבר על אותן תופעות טבעיות של סערת רגשות ויצרים שעלולה לפקוד באופן טבעי את האדם.

המפתח להגנה של האדם מעצמו ולפיתוח כושר התמודדות עם יצריו - הוא האמונה. וכשם שזה נכון במישור האישי, כך הדבר במישור הלאומי. לאחר שלב החטא המעיד על העם "כִּי-גוֹי אֲבָד עֲצוֹת הַמָּה וְאִין בָּהֶם תְּבוּנָה" (כח) בא העונש ובעקבותיו אמור העם להשכיל ולהבין שעליו לשוב לאלוקיו. אך לעתים, כדי להגיע לשלב הזה זקוק הפרט וגם הכלל לאמונה לא רק בבורא עולם שיקבלו בתשובה, אלא זקוק הוא גם לאמונה בעצמו שיש בו את הכוח להתמודד וגם להצליח; לנטוש את המצב של "עַם נִבָּל וְלֹא תָכֶם" ולהגיע לדרגה של "לֹו תִּכְמוּ יִשְׁכְּלוּ זֹאת יְבִינוּ לְאַחֲרֵיהֶם" (כט).

ד"ר אברהם גוטליב

המרכז ללימודי-יסוד ביהדות

ו"מכון יוסף קרליבך" לחקר הגות יהודית וחינוך בני זמננו

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע.

הדף מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parash>. כדי להצטרף לרשימת המנויים בדואר האלקטרוני על דף פרשת השבוע, יש לפנות לכתובת:

listserv@vm.biu.ac.il . אין לכתוב נושא למכתב.

יש לכתוב שורה אחת בלבד, בגוף המכתב: sub parasha-l firstname lastname כאשר *first-name* ו-*last-name* - *name* הינם השם הפרטי ושם המשפחה של השולח.